

URSULA LE GUIN FENTEZI ASARLARIDA TIL, MADANIYAT VA SHAXSIYAT

Nasriddinov Dilshod A'zamkulovich

f.f.f.d. (PhD), dotsent (Xalqaro Nordik universiteti)

E-mail: d.nasriddinov@nordicuniversity.org

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezis amerikalik mashhur fantaziya va ilmiy fantastika yozuvchisi Ursula Kroeber Le Guin (1929–2018) ijodiy merosidagi til, madaniyat va shaxsiyat masalalarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot davomida Le Guining «Zulmatning chap qo'li» (*The Left Hand of Darkness*, 1969), «Egalikdan mahrum» (*The Dispossessed*, 1974) va «Dunyo uchun so'z — o'rmon» (*The Word for World is Forest*, 1972) kabi asarlari asosida muallif tomonidan yaratilgan g'ayritabiiy dunyolardagi til tizimlarining shaxs va jamiyat identitetiga ta'siri, madaniy xilma-xillik va diskurs munosabatlari o'rganiladi. Metodologik asos sifatida Sapir-Uorf lingvistik nisbiylik gipotezasi, Fuko diskurs nazariyasi va postkolonial tanqid qo'llaniladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Le Guin tilni faqat muloqot vositasi sifatida emas, balki madaniy identitetni quradigan va siyosiy hokimiyatni mustahkamlaydigan ijtimoiy konstrukt sifatida tasvirlaydi.

Kalit so'zlar: Ursula Le Guin, fentezi adabiyoti, til va madaniyat, shaxsiyat, ilmiy fantastika, Sapir-Uorf gipotezasi, postkolonializm, diskurs nazariyasi.

Abstract: This scholarly thesis is devoted to analyzing issues of language, culture, and identity in the creative legacy of the renowned American fantasy and science fiction writer **Ursula Kroeber Le Guin (1929–2018)**. The study is based on her works *The Left Hand of Darkness* (1969), *The Dispossessed* (1974), and *The Word for World is Forest* (1972), and examines the influence of linguistic systems in the imaginary worlds created by the author on individual and social identity, as well as on cultural diversity and discursive relations. As a methodological foundation, the research draws on the Sapir–Whorf hypothesis of linguistic relativity, Foucault's theory of discourse, and postcolonial criticism. The study demonstrates that Le Guin portrays language not merely as a means of communication, but as a social construct that shapes cultural identity and reinforces political power.

Keywords: Ursula Le Guin, fantasy literature, language and culture, identity, science fiction, Sapir–Whorf hypothesis, postcolonialism, discourse theory.

Ursula Kroeber Le Guin XX asr amerikalik adabiyotining eng ko'zga ko'ringan vakillaridan biri sifatida nafaqat fentezi va ilmiy fantastika janrlarini qayta shakllantirdi, balki bu janrlar orqali tilshunoslik, antropologiya va siyosiy falsafaning murakkab muammolarini badiiy tarzda tahlil qildi. Le Guining ijodiy metodologiyasi o'z otasi — mashhur antropolog Alfred Kroeber va onasi — yozuvchi Teodora Kroeberning intellektual merosidan oziqlanadi.

Ushbu tezisning dolzarbligi shundan iboratki, globallashuv jarayonida til va madaniy identitet masalalari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Le Guining asarlari bu muammoni begona planetalar va hayoliy sivilizatsiyalar misolida shunchalik chuqur tadqiq qiladiki, uning badiiy xulosalari bugungi kun madaniyatshunoslik, lingvistika va postkolonial nazariya sohalari uchun ham beqiyos qimmatga ega.

Tadqiqotning maqsadi Le Guin asarlarida tilning madaniy identitetni shakllantiruvchi asosiy omil sifatidagi badiiy talqinini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish va uning lingvistik nisbiylik hamda postkolonial nazariya bilan munosabatlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

(1) Le Guining asosiy asarlarida til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni badiiy ifodalanish usullarini o'rganish; (2) shaxsiyat qurilishida tilning rolini nazariy asoslash; (3) muallif ijodining postkolonial va feminist tanqid nuqtai nazaridan tahlilini o'tkazish.

Tadqiqotning nazariy asosini Edvard Sapir va Benjamin Li Uorfning lingvistik nisbiylik gipotezasi, Mishel Fuko'ning diskurs va hokimiyat nazariyasi, Homi Bhabaning postkolonial identitet nazariyasi, shuningdek Lyudmila Vigotskiyning til va tafakkur bog'liqligi haqidagi psixolingvistik qarashlari tashkil etadi.

Til va Madaniy Identitet: Le Guin'ning Nazariy Hamda Badiiy Yondashuvi

Le Guin o'z asarlarida tilni madaniy tizimning ajralmas qismi sifatida tasvirlaydi. «Egalikdan mahrum» romanida muallif tomonidan yaratilgan iovik (Urrasti tili) va pravikiy (Anarresti tili) tillar nafaqat grammatik jihatdan, balki dunyoqarash va ijtimoiy tashkilot jihatidan ham tubdan farq qiladi.⁷ Pravikiy tildagi egalik olmoshlari yo'qligi anarhist Anarres jamiyatidagi mulkchilik munosabatlarini til orqali aks ettiradi. Bu hodisa Sapir-Uorf gipotezasining — til tafakkurni shakllantiradigan degan asosiy pozitsiyasining — badiiy ko'rinishi hisoblanadi. Stuart Xollning vakillik nazariyasiga ko'ra, til voqelikni aks ettirmaydi, balki uni qurishda faol ishtirok etadi.⁸ «Qorong'ulik chap qo'li» romanida Gethendagi androgin aholining tili ham alohida diqqatga sazovor. Bu planetada jins kategoriyasini ifodalovchi grammatik shakllar mavjud emas, bu esa o'quvchini o'z til munosabatlarini qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi.⁹ Fuko'ning diskurs nazariyasiga ko'ra, til nafaqat ijtimoiy munosabatlarni ifodalaydi, balki ularni mustahkamlaydi va reproduksiya qiladi. Le Guin bu tushunchani fentezi janrining imkoniyatlaridan foydalanib, metaforik tarzda ko'rsatadi: hokimiyat strukturalari til orqali saqlanib qoladi va shu orqali yangi avlodga o'tkaziladi.

Shaxsiyat Qurilishida Tilning Roli

Vigotskiyning psixolingvistik tadqiqotlari shaxs tafakkuri va tilning bir-birini rivojlantirishi haqidagi nazariy asosni yaratdi. Le Guin bu fikrni o'z asarlarida kengaytiradi: uning qahramonlari yangi tilni o'rganish jarayonida o'z shaxsiyatlarini ham qayta qurishadi.

«Dunyo uchun so'z — o'rmon» asarida Athshean xalqining tili va ularning o'rmonlarga munosabati shunchalik uzviy bog'liqlik, kolonizatorlarning bu tilni yo'q qilishga urinishi aslida xalqning madaniy identitetini yo'q qilishga urinishdir.

Jyudit Batlarning performativlik nazariyasi Le Guin asarlaridagi identitet qurilishini yangi jihatdan ko'rishga yordam beradi. Batlarga ko'ra, identitet qat'iy belgilangan mohiyat emas, balki takroriy performanslar orqali quriladigan konstruktadir. Le Guining qahramonlari ham identitetlarini til va madaniy amaliyotlar orqali doimo qayta yaratadilar.

⁷Le Guin, U. K. (1974). *The Dispossessed: An Ambiguous Utopia*. Harper & Row. — Mavhum ijtimoiy tuzumlar tasviri orqali muallif til va siyosat munosabatini ko'rsatadi.

⁸Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications. — Madaniy vakillik nazariyasi va til orqali ma'no qurilishi haqida asosiy manba.

⁹Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. Routledge. — Madaniy identitet va gibrik nazariyasi asosida Le Guin asarlarini tahlil qilishda foydali.

Postkolonial Nuqtai Nazar: Til Hokimiyat Vositasi Sifatida

Le Guin ijodidagi postkolonial o'lcham uning turli sivilizatsiyalar uchrashuvi va ziddiyati tasviridagi g'oyat chuqur tahlillarida namoyon bo'ladi. Chichery-Ronayning tadqiqoti ko'rsatadiki, Le Guin fenteziyasi texnologik ustunlikni madaniy ustunlik bilan tenglashtirish xatosini tanqid qiluvchi yagona adabiy maktabni yaratdi.¹⁰

Postkolonial adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan (Jomo Sanga, Homi Bhaba) kolonizatsiya jarayonida mustamlakachi til asl madaniyatni siqib chiqaradi va bu jarayon zo'ravonlikning eng subtil shakli hisoblanadi. Le Guin «Dunyo uchun so'z — o'rmon»da ayni mana shu jarayonni ko'rsatadi: yerlilar o'z tillarini yo'qotganda o'z sivilizatsiyalarini ham yo'qotadilar.¹¹

Muallif o'z publitsistik asarlarida ham bu masalani to'g'ridan-to'g'ri ko'taradi. «Dunyo chekkasida raqsga tushish» (*Dancing at the Edge of the World*, 1989) to'plamida u tilning siyosiy va ma'naviy o'lchamlarini chuqur o'rganib, til va jins, til va kuch munosabatlarini tahlil qiladi.¹²

Benedikt Andersonning «Tasavvur qilingan hamjamiyatlar» konsepsiyasi Le Guin asarlari kontekstida yangi ma'no kasb etadi. Anderson millatni til orqali quriladigan tasavvur mahsuli deb ataydi. Le Guining hayoliy planetalari ham xuddi shunday printsip asosida qurilgan — umumiy til umumiy identitetni yaratadi.¹³

Madaniy xilma-hillik va universal qadriyatlar dialektikasi

Derridaning dekonstruktivistik yondashuvi Le Guin asarlarining tekstual tahlilida foydali metodologik asbob bo'lib xizmat qiladi. Muallif o'z romanlarida markaziy/chekkadagi, taniqli/begona, o'zimizning/boshqalarning kabi ikkilik oppozitsiyalarni izchil ravishda dekonstruktsiya qiladi.

Fentezi adabiyoti nazariyotchisi Karl Fridmanning ta'kidlashicha, Le Guin ilmiy fantastika janrining imkoniyatlarini faqat texnologik spekulatsiya uchun emas, balki ijtimoiy va lingvistik muammolarni tahlil qilish uchun qo'llagan birinchi klassik mualliflardan biridir.

Le Guining asarlarida madaniy xilma-xillik salbiy holat sifatida emas, balki boylik sifatida talqin qilinadi. Uning qahramonlari — Genly Ai, Shevek, Lyuis — begona madaniyatlarni o'rganish jarayonida o'z shaxsiyatlarini boyitadilar. Bu qoida nafaqat badiiy, balki ilmiy-antropologik nuqtai nazardan ham juda muhimdir: madaniy aloqa yangi bilim manbaidir.

Shunday qilib, Le Guin asarlarida til uchta asosiy vazifani bajaradi: birinchidan, individual shaxsiyatni quradi va ifodalaydi; ikkinchidan, jamoa identitetini birlashtiradi va saqlaydi; uchinchidan, siyosiy hokimiyat strukturalarini mafkuraviy jihatdan mustahkamlaydi yoki, aksincha, ularni ochib beradi. Bu uchalasining dialektik munosabati Le Guin ijodining markaziy mavzusini tashkil etadi.

¹⁰Csicsery-Ronay, I. (2008). *The Seven Beauties of Science Fiction*. Wesleyan University Press. — Ilmiy fantastika nazariyasida Le Guin'ning o'rni va metodologiyasi tahlili.

¹¹Sanga, J. K. (2001). *Magic Realism and the Postcolonial Novel: Between Faith and Irreverence*. Palgrave. — Postkolonial adabiyotda til va madaniy identitetning aksi.

¹²Le Guin, U. K. (1989). *Dancing at the Edge of the World: Thoughts on Words, Women, Places*. Grove Press. — Muallifning o'z publitsistik maqolalari: til, jins va joy haqida mulohazalar.

¹³Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso. — Milliy identitet qurilishida til va madaniy tasavvurning roli.

Ushbu tezisdagi Ursula Le Guin ijodidagi til, madaniyat va shaxsiyat masalalarining badiiy va nazariy talqini atroflicha o'rganildi. Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga olib keldi:

Birinchidan, Le Guin tilni passiv aks ettirish vositasi sifatida emas, balki madaniy va ijtimoiy voqelikni faol quradigan konstrukt sifatida tasvirlaydi. Bu yondashuv Sapir-Uorf lingvistik nisbiylik gipotezasining badiiy ifodasi bo'lib, muallif uni yangi sivilizatsiyalar yaratish orqali namoyish etadi.

Ikkinchidan, shaxsiyat qurilishida tilning roli Le Guin asarlarida o'ta muhim o'rin tutadi. Qahramonlarning yangi tillarni o'rganishi va yangi madaniy kodlarni o'zlashtirishi ularda shaxsiy transformatsiyaga olib keladi. Bu jarayon Vigotskiy va Butler nazariyalari bilan hamohang ravishda izohlangan.

Uchinchidan, postkolonial nuqtai nazardan ko'rilganda, Le Guin til hokimiyatini tanqidiy ko'z bilan tahlil qiluvchi muallifdir. Uning asarlarida kolonizatsiya til orqali sodir bo'ladi va til yo'qotish madaniy o'lim bilan teng ko'rsatiladi.

To'rtinchidan, Le Guining fentezi asarlari madaniy xilma-xillikni boylik sifatida ko'rsatadi va muloqotni, o'zaro tushunishni insoniyatning asosiy maqsadi sifatida ilgari suradi. Bu fikr bugungi globallashtirish davrida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Ursula Le Guining ijodiy merosi XX–XXI asr adabiyotshunosligida til, madaniyat va identitet masalalarining eng chuqur va ko'p qirrali badiiy tahlillaridan birini taqdim etadi. Muallif fentezi janrini sof ko'ngilochar maqsadlardan uzoqlashtirip, uni jiddiy intellektual va nazariy muammolarni tadqiq qilish platformasiga aylantirdi. Bu holat Le Guin asarlarini adabiy o'quv va ilmiy tahlil ob'ekti sifatida yanada qimmatli qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
2. Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
3. Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
4. Csicsery-Ronay, I. (2008). *The seven beauties of science fiction*. Wesleyan University Press.
5. Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (G. C. Spivak, Trans.). Johns Hopkins University Press.
6. Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books.
7. Freedman, C. (2000). *Critical theory and science fiction*. Wesleyan University Press.
8. Hall, S. (Ed.). (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage Publications.
9. Le Guin, U. K. (1969). *The Left hand of darkness*. Ace Books.